
Efectul rotației auditorilor asupra calității informațiilor raportate de către firmele românești cotate la bursă în condițiile trecerii la IFRS

*Dr. în Contabilitate și drd. Cibernetică și
statistică economică Ioan-Bogdan ROBU,
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România,
e-mail: bogdan.robust@feaa.uaic.ro*

*Conferențiar universitar dr. în Contabilitate
Maria GROSU,
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România,
e-mail: mberheci@uaic.ro*

*Conferențiar universitar dr. în Contabilitate
Costel ISTRATE,
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România,
e-mail: istrat@uaic.ro*

Rezumat

În asigurarea calității informației financiare făcute publice de către firmele cotate la bursă rolul auditorului financiar este de a-și exprima opinia cu privire la conformitatea situațiilor cu un cadru de raportare financiară. Pentru ca această opinie să fie una credibilă, auditorul trebuie să o formuleze ținând cont de cerințele de competență, conduită etică și profesională specifice. Respectarea acestor cerințe presupune eforturi susținute din partea auditorilor, a organismului profesional căruia le aparțin, precum și din partea firmelor auditate. Se apreciază că independența și obiectivitatea auditorilor financiari sunt asigurate și prin rotația periodică a acestora. Scopul acestui studiu îl reprezintă analiza și evaluarea influenței rotației auditorului asupra relevanței informațiilor din situațiile financiare individuale și din cele consolidate supuse auditării. Studiul s-a realizat la nivelul unui număr de 64 de firme românești cotate la Bursa de Valori București, în perioada 2006-2014. Obiectivele cercetării au avut în vedere estimarea influenței rotației auditorului asupra relevanței informațiilor raportate de către firmele românești cotate la BVB. Rezultatele studiului indică faptul că rotația auditorului contribuie semnificativ la modificarea gradului de relevanță a informațiilor financiare.

Cuvinte-cheie: calitatea informației, relevanță, independență, rotația auditorului, Big 4 - Non Big 4, Bursa de Valori București

Clasificare JEL: C58, M41, M42

Introducere

În asigurarea conformității informațiilor din situațiile financiare cu un cadru de raportare financiară aplicabil rolul auditorului financiar este esențial (Jaba *et al.*, 2015). În baza mandatului primit, auditorul exprimă o opinie competentă, obiectivă și independentă cu privire la calitatea informațiilor din situațiile financiare auditate (IAASB, 2013).

Opinia de audit poate fi influențată însă de calitatea misiunii de audit financiar, susținută de cerințele de competență, conduită etică și profesională de care auditorul trebuie să țină cont în îndeplinirea mandatului primit. Competența este necesară pe tot parcursul misiunii și conduce la emiterea opiniei pe baza probelor de audit obținute, garantată prin independența și obiectivitatea auditorului. Păstrarea unei atitudini independente și nepărtinitoare a auditorului se poate realiza și prin rotația periodică a acestuia, cu impact direct asupra calității misiunii de audit financiar și, implicit, asupra opiniei de audit (Garcia-Blandon & Argiles-Bosch, 2013).

Rotația auditorilor are în vedere limitarea numărului succesiv de ani în care același auditor poate presta serviciul de audit financiar statutar al situațiilor financiare pentru un client anume. Rotația poate fi obligatorie sau voluntară. În ceea ce privește rotația obligatorie a auditorului financiar, scopul principal declarat al introducerii acesteia este de a reduce riscul unor audituri neconforme, de a crește independența auditorilor și de a ajunge la o încredere sporită a investitorilor în opinia de audit emisă și în informațiile din situațiile financiare (Barton, 2002).

Având în vedere rezultatele destul de contrastante din literatură în ceea ce privește efectele rotației auditorilor, ne propunem în acest studiu să măsurăm influența rotației auditorului asupra calității informațiilor din situațiile financiare (individuale și consolidate) ale firmelor cotate la Bursa de Valori București (BVB), cu impact direct asupra deciziilor investitorilor. Studiul s-a realizat la nivelul firmelor românești cotate la BVB, în perioada 2006 – 2014. Eșantionul analizat cuprinde un număr de 64 de firme, ceea ce asigură un număr total de observații de 576 firme/an.

În studiu, pentru analiza influenței rotației auditorului asupra deciziilor investitorilor s-a avut în vedere relevanța informațiilor din situațiile financiare supuse auditării. Relevanța a fost evaluată pe baza efectelor

publicării unor informații din situațiile financiare asupra variației cursului bursier, sub influența rotației auditorului.

Principalele rezultate ale studiului au în vedere estimarea influenței rotației auditorilor asupra relevanței informațiilor din situațiile financiare supuse auditării. În studiu, auditorii au fost structurați în două mari categorii, Big 4 (B4) și non Big 4 (NB4), și au fost luate în considerare patru sensuri ale rotației (de la B4 la B4; de la B4 la NB4; de la NB4 la B4; de la NB4 la NB4).

Trecerea în revistă a literaturii de specialitate privind rotația auditorului

Literatura privind rotația voluntară sau obligatorie a auditorilor este bogată și cercetează numeroase aspecte ale acestui tip de acțiune: costurile de audit, oportunitatea unei astfel de reguli, implicațiile asupra calității informației contabile, reacția investitorilor, distincția dintre rotația voluntară și cea obligatorie, probabilitatea apariției unor fraude, efectele asupra independenței și obiectivității auditorilor, efectele asupra pieței financiare, distincția dintre auditorii aparținând Big4 și ceilalți auditori, negocierile firmei de audit cu clienții.

În ce privește **costurile** suportate de firma de audit și, implicit, de firmele auditate o părere acceptată este că se ajunge la o creștere a acestora, justificată de eforturile pe care trebuie să le depună firma de audit pentru a înțelege afacerea și modelul organizațional ale firmei auditate, precum și de efectele acestei inițieri asupra managementului firmei auditate (PCAOB, 2011; Ho, 2010). GAO (2003) citează estimări ale firmelor de audit care consideră că rotația auditorilor va crește costurile de audit cu 20%. Said & Khasharmeh (2014) propun o recenzare a literaturii și constată că, în general, se ajunge la o creștere a costurilor, atât pentru firmele auditate, cât și pentru auditori, cu de la 20% până la 50%. Aceasta reprezintă în fapt, o constantă pentru auditorul care preia o firmă, indiferent că este vorba de rotație sau de o misiune încredințată din alt motiv – primul an de audit este mereu mai costisitor decât ceilalți ani (GAO, 2003). De asemenea, s-a dovedit existența unei relații indirecte între durata mandatului și costurile de audit. Pe de altă parte, rotația obligatorie poate avea și un efect în sensul diminuării

unor tarife de audit de către firmele care doresc să obțină o misiune de audit financiar (Barton, 2002 identifică o astfel de situație pentru firmele italiene de audit).

Argumentele principale invocate în favoarea rotației auditorului sunt (Barton, 2002; Ho, 2010): ameliorarea independenței și a calității auditului, suflul nou pe care îl aduce un auditor nou față de eventuala inerție a unui mandat lung, probabilitatea mai mare de a detecta erori pe care auditorului precedent nu le-ar fi detectat, creșterea competiției dintre firmele de audit și creșterea numărului de auditori implicați în misiuni de audit financiar, prevenirea utilizării de către conducerea firmei a apropierii de finalul mandatului ca o pârghie de influențare a auditorului. Argumente în favoarea rotației partenerului de audit sunt furnizate și de Garcia-Blandon & Argiles-Bosch (2013) care, analizând date aferente firmelor cotate la bursa spaniolă, ajung la concluzia că o durată prea mare a mandatului auditorului îi poate afecta independența și că, deci, rotația ar putea favoriza independența auditorului și calitatea auditului.

Din partea **oponenților rotației obligatorii**, PwC (2013) subliniază că oportunitatea adoptării unei reglementări care impune rotația este contestată de studii publicate în Europa (doar 17% de răspunsuri care acceptă rotația obligatorie) și în SUA (doar 10% din respondenți acceptă această măsură). Părerile unei firme de audit despre rotația obligatorie trebuie însă privite cu o oarecare rețineră, având în vedere faptul că aceasta este afectată direct de rotație. Argumentele PwC (2013) împotriva rotației obligatorii a auditorilor sunt următoarele: se reduce calitatea auditului, se limitează competiția pe piața auditului și se introduc restricții în funcționarea pieței libere, apar costuri suplimentare și auditul devine mai complex, este o poziție împotriva consensului de pe piață, are consecințe nefavorabile asupra unor tipuri de activități (cele complexe, precum cele din domeniul petrolier sau activitățile financiare). Barton (2002) adaugă și faptul că s-ar putea să nu existe destui auditori dintre care să se aleagă (având în vedere fuziunile de pe această piață și competențele cerute pentru derularea corectă a unei misiuni), probabilitatea apariției mai multor audituri de calitate îndoielnică, redundanța unor măsuri prin care se asigură independența auditorului. Choi *et al.* (2015) invocă și efecte ale schimbării auditorului în sensul obținerii unei opinii favorabile (*opinion shopping*). Kim *et al.* (2015) ajung la concluzia că efectul schimbării obligatorii a

auditorului poate duce la o descurajare a clienților în a manipula profitul și la o mai bună calitate a *accruals*. Un alt aspect care poate caracteriza negativ rotația auditorului este că această regulă încetinește procesul de audit prin timpul necesar noului auditor să se familiarizeze cu activitatea și particularitățile firmei auditate (Asthana, 2014). Said & Khasharmeh (2014) recenzează câteva reacții negative la obligativitatea rotației auditorilor și merg chiar până la a afirma că efectele se vor concretiza într-o scădere a calității serviciilor de audit (PwC, 2013), pe lângă creșterea costurilor cu auditul.

O părere sceptică privind rolul auditorilor financiari în general este furnizată de Sikka (2015), care spune că rotația auditorilor (ca și alte măsuri în sensul îmbunătățirii calității auditului) poate avea efecte favorabile asupra unor *stakeholders* mai sceptici și poate conduce la îmbunătățirea unor practici de audit, dar nu va conduce la nici un fel de schimbare fundamentală.

Rotația auditorului și creșterea calității informațiilor din situațiile financiare supuse auditării

Studiile despre efectele schimbării auditorului asupra **calității informației contabile** au concluzii divergente. Kwon *et al.* (2010) găsesc că, în Coreea de Sud, schimbarea auditorului conduce la creșterea numărului de ore dedicat misiunii și la creșterea costurilor asociate, în timp ce calitatea lucrării de audit (măsurată prin *accruals* discreționare) rămâne aceeași sau scade ușor. Choi *et al.* (2015) afirmă că, *ex ante*, este neclar dacă schimbările frecvente ale auditorului îmbunătățesc calitatea auditului, dar că, pentru Coreea, firmele cotate care și-au schimbat auditorul au avut o mai mică lichiditate a acțiunilor decât cele care nu au efectuat o astfel de schimbare (mai ales la trecerea de la un Big 4 la un non-Big 4). Într-un context diferit (firmele cotate din Iran), Abdoli *et al.* (2014) nu găsesc o asociere semnificativă între mărimea auditorului și tipul de auditor, pe de o parte, și variabila care măsoară rotația auditorilor, pe de altă parte. Blouin *et al.* (2007), folosind *accruals* discreționare ajustate, ca variabilă pentru calitatea raportării financiare, nu găsesc îmbunătățiri semnificative ale schimbării obligatorii de auditor.

Heliodoro *et al.* (2015) scriu despre schimbarea auditorului ca despre un comportament intenționat al firmelor cotate, cu scopul de a evita o opinie nefavorabilă din partea acestuia. Pentru firmele portugheze cotate ajung la concluzia că o opinie cu rezerve duce la schimbarea auditorului în 50% din cazuri. Pentru Spania, rotația auditorilor a fost obligatorie între 1988 și 1995, ceea ce a permis realizarea de studii care să măsoare diferențele în calitatea auditului între perioada de schimbare obligatorie și perioada de schimbare voluntară (Ruiz-Barbadillo *et al.*, 2009); autorii nu au găsit dovezi în sensul unei creșteri a calității auditului și care să justifice rotația obligatorie a auditorului. În Italia, schimbarea obligatorie a auditorului este în vigoare de mai mult de 20 de ani. Cameran *et al.* (2014) folosesc prudența contabilă drept proxy pentru calitatea raportării financiare (un nivel mai mare de prudență înseamnă o mai bună calitate a auditului). Astfel, în Italia, unde mandatul este de trei ani, reînnoibil de două ori, Cameran *et al.* (2014) ajung la concluzia că prudența cifrelor contabile (și deci calitatea auditului) tind să crească în ultima parte a mandatului, adică atunci când acesta nu mai poate fi reînnoit.

Velte & Freidank (2015) analizează efectele principalelor reglementări cu privire la rotația auditorilor, oprindu-se asupra rotației interne (a partenerilor de audit), comparată cu rotația externă (a auditorului în sine); autorii constată că legătura dintre rotația auditorilor și calitatea auditului și a cifrelor contabile raportate este controversată atât timp cât Comisia Europeană nu a oferit un cadru teoretic sau evidențe empirice prin care să justifice măsurile de reformă propuse în acest domeniu. Datele empirice și analizele furnizate de Velte & Freidank (2015) arată că rotația externă a auditorilor nu conduce la o creștere a calității contabile și a auditului, în timp ce pentru rotația internă nu se pot determina efectele asupra calității.

Într-un studiu extrem de cuprinzător cu privire la independența și la calitatea auditului, în urma analizei unui număr impresionant de articole publicate în perioada 1976-2013 în nouă jurnale de top din domeniul auditului, Tepalagul & Lin (2015) constată că, în literatură, concluzia cea mai frecventă este că durata lungă a mandatului unui auditor nu afectează calitatea auditului. O altă concluzie a celor doi autori este că utilizatorii situațiilor financiare au aceeași percepție asupra duratei auditului – o durată lungă nu este

asociată unui audit de slabă calitate. Un alt studiu care analizează rezultatele raportate în literatură (73 de articole) cu privire la opiniile de audit (Habib, 2013) ajunge la concluzii asemănătoare: o durată mai lungă a mandatului este asociată cu o mai bună calitate a auditului și cu o mai mică înclinație spre rapoarte cu rezerve. Ho (2013) analizează o perioadă lungă (1996-2003) și ajunge la concluzia că o durată mai mare a mandatului conduce la o mai mică probabilitate de a întâlni o manipulare a rezultatelor în sensul creșterii acestora.

În China, Firth *et al.* (2012) analizează opiniile de audit și găsesc, în anumite condiții, un efect pozitiv al rotației partenerilor de audit asupra clarității auditului, fără a fi foarte clar dacă rotația firmelor de audit aduce vreun beneficiu. În cazul firmelor cotate din Taiwan, pentru care rotația partenerului de audit este obligatorie din 2004, rezultatele raportate de Chi *et al.* (2009) arată că nivelul calității auditului nu este diferit în mod semnificativ la firmele obligate să-și rotească auditorii în raport cu cele care nu aveau această obligație ori cu cele pentru care rotația a fost voluntară.

Schmidt & Cross (2014) ajung la concluzia că rotația partenerilor de audit cerută de SOX în SUA și de Comisia Europeană are implicații nu doar asupra comportamentului și independenței auditorului, ci și asupra comportamentului clienților, în sensul că aceștia din urmă sunt mai puțin conflictuali și fac mai multe concesii noilor auditori.

Normalizatorii și unele grupurile de investitori justifică necesitatea rotației auditorilor mai ales prin creșterea independenței acestora în raport cu firma auditată. GAO (2003) ajunge la concluzia că rotația partenerilor de audit conduce la întărirea independenței auditorului în aceeași măsură ca rotația firmei de audit, dar că percepția diferitelor categorii de utilizatori (investitori instituționali, investitori ocazionali, alți utilizatori) nu converge întotdeauna. În fapt, cele mai multe studii măsoară percepția unor categorii de utilizatori asupra independenței auditorilor și nu independența în sine. Analizând comportamentul investitorilor ne-profesionali, Kaplan & Mauldin (2008) ajung la concluzia că, în comparație cu rotația partenerilor firmei de audit în relația cu același client, rotația auditorilor nu duce la o întărire aparentă a independenței acestora. Lu & Sivaramakrishnan (2009) ajung la rezultate conform cărora, în absența *opinion shopping*, rotația obligatorie a auditorului afectează

mereu negativ eficiența investiției. La rândul lor, Daniels & Booker (2011) constată că ofițerii de credite percep rotația auditorilor ca generând o creștere a independenței acestora, dar fără ca percepția despre calitatea auditului să se schimbe (este vorba despre creditori din SUA).

Cameran *et al.* (2014) afirmă că **rotația obligatorie** a auditorului este diferită în mod semnificativ de rotația voluntară, din punct de vedere al cadrului în care se realizează și al efectelor asupra calității auditului.

Reglementări europene privind rotația auditorilor

Directiva europeană în domeniul auditului (Directiva 2006/43/CE) - intrată în vigoare în 2008 - impunea statelor membre să se asigure că auditorul **sau** partenerul cheie responsabil pentru efectuarea auditului legal (în 2006 se utiliza expresia „audit legal”) se rotesc în cadrul misiunii de audit în termen de cel mult șapte ani de la data numirii ca auditori ai unei entități și pot participa din nou la auditarea aceluiași client după o perioadă de cel puțin doi ani. Se observă că, la nivelul anului 2006, Reglementările europene nu obligau la o rotație a firmei de audit, ci permiteau fie rotația firmei de audit, fie a partenerului cheie, desemnat de firma de audit ca responsabil principal pentru efectuarea auditului în numele acesteia.

Prevederile Directivei europene au fost transpuse și în Reglementările naționale (OUG nr. 90/2008), dar într-o variantă modificată. Mai exact, în cadrul articolului cu titlul: „Independența în cazul auditării entităților de interes public” se precizează că este obligatorie *o rotație a partenerului cheie*, responsabil pentru efectuarea auditului statutar al entităților de interes public, în termen de cel mult șapte ani de la data numirii acestuia și că poate să participe la o nouă auditare a aceluiași entități după o perioadă de cel puțin doi ani.

Se constată, așadar, că la nivel național s-au preluat parțial prevederile Directivei europene în domeniul auditului financiar. Cu alte cuvinte, este vorba doar despre o rotație internă a partenerilor cheie, fără ca firma de audit cu care entitatea-client a încheiat contractul să fie schimbată. Toate aceste aspecte erau valabile la data la care au intrat în vigoare actele normative menționate anterior.

În prezent, lucrurile par să fie, oarecum, schimbate. Afirmatia se bazează pe faptul că Parlamentul

European, Comisia Europeană și statele membre au ajuns la un acord pentru creșterea concurenței în sectorul de audit, care prevede obligativitatea pentru companiile listate să schimbe firmele de audit o dată la zece ani, perioadă care poate fi prelungită o singură dată. Această obligativitate a fost impusă prin Regulamentul UE nr. 537/2014, care se va aplica direct în toate statele membre ale UE începând cu 17 iunie 2016. Cu toate acestea, în Regulament se precizează că statele membre pot stabili chiar o durată maximă mai mică de zece ani. În plus, firma de audit va putea participa la auditarea aceleiași entități de interes public doar după o perioadă de patru ani. Ca de la aproape orice regulă, există și excepții. Astfel, statele membre pot prevedea ca duratele maxime stabilite (zece ani sau mai puțin) să poată fi prelungite chiar până la 24 de ani, atunci când mai multe firme de audit au desfășurat misiuni simultane după expirarea duratelor maxime, cu condiția ca auditul statutar să aibă drept rezultat prezentarea raportului de audit comun.

Important este faptul că, deși rotația firmei de audit trebuie să fie efectuată, în principiu, la fiecare zece ani, totuși partenerii-cheie de audit trebuie să-și înceteze participarea la auditul statutar al entității auditate în cel mult șapte ani de la data desemnării lor sau chiar mai puțin, dacă statele membre impun o durată mai mică. Ulterior, aceștia nu mai pot participa din nou la auditul statutar al entității auditate decât după trei ani de la încetarea mandatului anterior.

Despre aceste aspecte, unele surse afirmă că noile reguli vor pune capăt oligopolului deținut de firmele din Big4 (Business24, 2013). La polul opus, opoziții au catalogat aceste prevederi legislative ca fiind „o afacere nefavorabilă pentru investitori, o inițiativă nefavorabilă pentru afaceri și pentru locurile de muncă, o afacere nefavorabilă pentru economia europeană și mondială” (Tudor, Ziarul financiar, 2014).

Ipoteza de cercetare propusă spre testare și obiectivele studiului

Prezentul studiu urmează un demers statistic, de tip deductiv-inductiv, în formularea, testarea și validarea ipotezei de cercetare propuse. În studiu, calitatea informației financiare este măsurată prin intermediul gradului de relevanță a acesteia pentru investitori.

Relevanța informației are în vedere capacitatea acesteia de a influența semnificativ deciziile

investitorilor. Valoarea informativă (sau *value relevance*) se referă la legătura de cauzalitate dintre prețurile acțiunilor pe piața financiară (sau modificările acestor prețuri), pe de o parte, și anumite informații contabile, pe de altă parte (Robu, 2015). În același timp, *value relevance* reprezintă o componentă importantă a studiilor privind calitatea informațiilor raportate de firme, inclusiv a calității auditului financiar care însoțește raportările financiare.

Pornind de la cele prezentate în literatura de specialitate privind factorii care determină rotația auditorilor, precum și efectele rotației asupra calității misiunii de audit și implicit asupra calității informațiilor financiare raportate, în studiu se propune spre testare și validare următoarea ipoteză de cercetare:

H: În cazul firmelor românești cotate la BVB, rotația auditorilor are o influență semnificativă asupra relevanței informațiilor financiare destinate investitorilor.

Astfel, în studiu ne propunem să estimăm și să testăm măsura în care rotația auditorului contribuie la o creștere/descrștere a gradului de relevanță a informațiilor financiare din situațiile raportate și supuse auditării.

Principalele obiective ale cercetării urmăresc prezentarea unor statistici descriptive privind numărul de rotații ale auditorilor în perioada analizată (per total, dar și în funcție de sensul rotațiilor), precum și estimarea influenței rotației asupra relevanței informațiilor financiare și, implicit, asupra calității raportărilor financiare.

Metodologia cercetării

Odată formulată ipoteza de cercetare propusă spre validare, în studiu se urmează un demers statistic pentru testarea acesteia: identificarea populației țintă, alegerea eșantionului analizat, identificarea variabilelor de analizat și stabilirea modelului econometric, stabilirea sursei datelor și alegerea metodelor de analiză a datelor, cu ajutorul instrumentarului specific.

Populația țintă și eșantionul analizat

Populația studiată este reprezentată de totalitatea firmelor românești cotate la Bursa de Valori București (BVB). Aceste firme aplică IFRS în raportarea financiară și sunt supuse auditului financiar statutar. În prezent, la

secțiunea BVB – piața reglementată, sunt cotate un număr de 82 de firme românești.

Eșantionul analizat cuprinde doar firmele cotate la secțiunea BVB (piața reglementată), pentru care s-au avut în vedere situațiile financiare individuale și consolidate. Din cele 82 de firme cotate, au fost eliminate cele pentru care nu s-au găsit informații privind rotația auditorilor, cele reprezentând intermediarii financiari, băncile, fondurile de investiții și instituțiile de asigurări, precum și firmele care au fost suspendate. Astfel, eșantionul analizat conține un număr de 64 de firme cotate în perioada 2006-2014, ceea ce asigură un număr de 576 observații (firmă/an).

Variabile analizate, modele propuse spre testare și sursa datelor

Pentru alegerea variabilelor analizate, în studiu se pornește de la modelul propus de Feltham & Ohlson (1995) pentru evaluarea relevanței:

$$P_{i,t+1} = \beta_0 + \beta_1 \cdot BVPS_{i,t} + \beta_2 \cdot EPS_{i,t} + \varepsilon_{1,t} \quad (1)$$

unde:

- $P_{i,t+1}$ reprezintă prețul acțiunii firmei i la momentul $t+1$, raportat la prețul acțiunii la $31.12.t$;
- $BVPS_{i,t}$ reprezintă valoarea capitalurilor proprii ale firmei i la momentul t (raportat la numărul de acțiuni emise), raportat la prețul acțiunii la $31.12.t$;
- $EPS_{i,t}$ reprezintă rezultatul net pe acțiune pentru firma i la momentul t , raportat la prețul acțiunii la $31.12.t$;
- $\varepsilon_{1,t} \sim N(0, 1)$ reprezintă componenta eroare a modelului propus;
- β_1 și β_2 reprezintă parametrii modelului, ale căror estimări semnificative indică existența influenței informației financiare asupra valorii de piață.

Având în vedere aceste variabile și modul de calcul al acestora, se poate considera că valoarea de piață a unei acțiuni este o funcție (f) de forma:

$$P = f(Cpr; Rez net) + \varepsilon \quad (2)$$

iar,

$$Cpr = At - Dt \quad (3)$$

ceea ce conduce la o nouă funcție (g) de forma:

$$P = g(Dt; Rez net) + \varepsilon \quad (4)$$

pentru care vom împărți fiecare variabilă cu Cpr :

$$P/Cpr = g(Dt/Cpr; Rez net/Cpr) + \varepsilon \quad (5)$$

unde: At – activ total; Dt – valoarea datoriilor totale; $Ren\ net$ – rezultatul net; Cpr – valoarea capitalurilor proprii; iar P/Cpr = valoarea de piață raportată la valoarea netă contabilă, $Dt/Cpr = FL$ (levier financiar) și $Rez\ net/Cpr = ROE$ (rentabilitate financiară).

Pe baza acestor variabile, în studiu se propune spre analiză următorul model econometric:

$$P/Cpr_{i,t+1} = \delta_0 + \delta_1 \cdot FL_{i,t} + \delta_2 \cdot ROE_{i,t} + \varepsilon_{1,t} \quad (6)$$

unde δ_1 și δ_2 reprezintă parametrii modelului, ale căror estimări semnificative indică existența influenței informației financiare asupra valorii de piață.

Pentru testarea influenței rotației de audit asupra relevanței informațiilor financiare se pornește de la modelul din ecuația (6) la care se va adăuga o nouă variabilă, AR (rotația auditorului), de tip *dummy*, care ia valoarea 1 dacă există rotație în exercițiul financiar auditat (trecerea la un nou auditor în exercițiul financiar curent, față de cel din exercițiul financiar precedent) și valoarea 0, în caz contrar:

$$P/Cpr_{i,t+1} = \delta_0 + \delta_1 \cdot FL_{i,t} + \delta_2 \cdot ROE_{i,t} + \delta_3 \cdot AR + \delta_4 \cdot AR \cdot FL_{i,t} + \delta_5 \cdot AR \cdot ROE_{i,t} + \varepsilon_{1,t} \quad (7)$$

unde estimările semnificative ale parametrilor δ_3 , δ_4 și δ_5 evidențiază existența unei influențe a rotației auditorului asupra deciziilor investitorilor și implicit asupra relevanței informațiilor financiare auditate.

Datele aferente variabilelor analizate și incluse în modelele propuse au fost colectate manual din situațiile financiare ale firmelor incluse în eșantion. Pentru variabilele de natură financiară pentru care s-au înregistrat valori lipsă a fost utilizat procedeul *the expectation maximization algorithm* (Do & Batzoglou, 2008) din SPSS, pentru completarea bazei de date.

Rezultate și discuții

În urma analizei datelor colectate la nivelul eșantionului considerat, principalele rezultate au în vedere: prezentarea numărului de rotații ale auditorilor (la nivelul perioadei analizate), prezentarea unor statistici descriptive la nivelul variabilelor de natură financiară utilizate în analiză, precum și prezentarea estimărilor parametrilor modelului econometric analizat.

Informațiile privind numărul de firme cotate la BVB care și-au schimbat cel puțin o data auditorul, la nivelul perioadei analizate, sunt prezentate în Tabelul 1.

Tabel 1. Numărul de firme cotate la BVB care și-au schimbat auditorul în perioada 2006-2014

Rotație	An:									Total
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	
Da	1	8	8	7	9	14	12	8	5	72
Nu	63	56	56	57	55	50	52	56	59	504
Total	64	64	64	64	64	64	64	64	64	576

Sursă: prelucrări proprii în SPSS 20.0

Din datele prezentate în Tabelul 1, se poate observa că cele multe rotații ale auditorilor s-au înregistrat la nivelul exercițiului financiar din 2011. Pentru situațiile financiare din 2011, 14 firme din cele incluse în eșantionul analizat au decis rotația auditorului și înlocuirea celui din 2010. De asemenea, în 2012 se menține aceeași tendință de schimbare a auditorului, posibil determinată de introducerea obligatorie a raportării informațiilor din situațiile financiare în conformitate cu IFRS.

În funcție de tipul de rotație (se are în vedere tipul auditorului schimbat și tipul noului auditor), în Tabelul 2 sunt prezentate o serie de informații privind numărul de rotații pe fiecare tip în parte.

Din datele prezentate în Tabelul 2 se poate observa că cele mai multe rotații au avut în vedere schimbarea unui auditor din Non Big 4 cu unul tot din Non Big 4, pe tot parcursul perioadei 2006-2014. În acest sens, se menține o dominație a firmelor din Non Big 4 la nivelul pieței de audit din România. Mai mult decât atât, se poate concluziona că rotația nu este determinată neapărat de criteriile de competență profesională, ci mai degrabă de cerințele de menținere a independenței și obiectivității auditorului.

Însă odată cu trecerea la IFRS (obligativitatea din 2012), se observă o creștere a numărului de rotații în care

auditorul nou este din Big 4. În acest caz, rotația poate fi determinată și de cerințele de experiență anterioară în

aplicarea IFRS - firmele din Big 4 putând fi avantajate în acest sens.

Tabel 2. Numărul de rotații în funcție de tipul auditorului schimbat, pentru firmele cotate la BVB în perioada 2006-2014

Tip rotație	An:									Total
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	
B4→B4	0	1	2	0	1	4	2	1	1	12
B4→NB4	0	0	1	0	2	0	2	1	0	6
NB4→B4	0	1	1	3	2	2	3	2	0	14
NB4→NB4	1	6	4	4	4	8	5	4	4	40
Total	1	8	8	7	9	14	12	8	5	72

Sursă: prelucrări proprii în SPSS 20.0

În ceea ce privește numărul de rotații ale auditorilor, realizate de către firmele cotate la BVB, din Tabelul 3 se

poate observa numărul de firme care au avut cel puțin o rotație la nivelul perioadei analizate.

Tabel 3. Numărul de rotații în care au fost implicate firmele cotate la BVB în perioada 2006-2014

Număr de rotații	Cel puțin o rotație	Cel puțin două rotații	Cel puțin trei rotații	Cel puțin patru rotații
Număr de firme	56	18	5	2

Sursă: prelucrări proprii în SPSS 20.0

Din datele prezentate în Tabelul 3 se poate observa că în perioada 2006-2014, marea majoritate a firmelor (87,% din totalul firmelor incluse în eșantionul analizat)

au înregistrat cel puțin o rotație a auditorului. În acest sens, durata medie a mandatului auditorului până la efectuarea unei rotații este prezentată în Tabelul 4.

Tabel 4. Durata medie a mandatului unui auditor în perioada 2006-2014, pentru firmele cotate la BVB

Categorie de auditor schimbată	Total	De la B4 la B4	De la B4 la non-B4	De la non-B4 la B4	De la non-B4 la non-B4
Durata (în ani)	4,18	4,85	3,30	3,94	4,18
	max: 10 ani; min: 1 an; mediana: 4 ani				

Sursă: prelucrări proprii în SPSS 20.0

În funcție de apariția sau nu a rotației auditorului, în Tabelul 5 sunt prezentate o serie de statistici descriptive (pe total și pe categorii), ale variabilelor introduse în analiză.

Din datele prezentate în Tabelul 5 se poate observa că firmele care au efectuat rotații ale auditorilor au înregistrat în medie valori de piață (*P/Cpr*) mai reduse față de firmele care nu au efectuat rotații ale auditorilor. Acest lucru se poate explica prin faptul că percepția

investitorilor cu privire la rotația auditorilor este determinată de dorința executivului de a „cumpăra” un anumit tip de opinie de audit. În același timp, apare neîncrederea investitorilor în calitatea misiunilor de audit realizate, schimbările frecvente conducând auditorul la o mai slabă cunoaștere a mediului firmei și la imposibilitatea identificării tuturor riscurilor (inerente, de control și de nedetectare), cu impact direct asupra riscului de audit calculat și implicit a opiniei de audit.

Tabel 5. Statistici descriptive privind variabilele analizate

Variabile	N	Medie	Std. Deviation	Min.	Max.	ANOVA
P/Cpr	Cu rotație	0,7583	0,7428	-0,1500	3,6100	
	Fără rotație	0,9124	0,7779	-0,2800	3,6100	Sig.*
	Total	0,8931	0,7746	-0,2800	3,6100	0,114
FL	Cu rotație	0,8711	1,0536	-1,3600	3,5200	
	Fără rotație	0,7671	1,0052	-1,3600	3,5200	Sig.
	Total	0,7801	1,0514	-1,3600	3,5200	0,433
ROE	Cu rotație	-0,0312	0,1826	-0,5300	0,1900	
	Fără rotație	-0,0005	0,1658	-0,5300	0,1900	Sig.*
	Total	-0,0043	0,1681	-0,5300	0,1900	0,147

* Diferențe semnificative pentru un prag de 15%

Sursă: prelucrări proprii în SPSS 20.0

Totodată, se poate observa că firmele cu rezultate economice mai puțin favorabile (pierderi înregistrate la nivelul rezultatului net și creșteri ale gradului de îndatorare) au recurs la cel puțin o rotație a auditorului. Astfel, se poate concluziona că, pentru a obține un anumit tip de opinie de audit, firmele cotate BVB cu rezultate economice nefavorabile au fost înclinate să schimbe mai des auditorii, spre deosebire de cele cu rezultate mai favorabile.

În ceea ce privește influența rotației auditorului asupra relevanței informațiilor din situațiile financiare anuale asupra investitorilor, în **Tabelul 6** sunt prezentate estimările parametrilor modelelor de regresie propuse în analiză. Astfel, modelul 1 corespunde modelului econometric din ecuația (6), modelele 2 și 3 pornesc de la ecuația (7), însă analizează individual influența FL și ROE asupra P/Cpr, iar modelul 4 corespunde ecuației de regresie (7), unde se analizează influența rotației auditorului asupra relevanței informațiilor raportate către investitori.

Tabel 6. Estimările parametrilor modelelor de regresie propuse în analiză

Variables	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4	
	Coef.	Sig.	Coef.	Coef.	Coef.	Sig.	Coef.	Sig.
Intercept	0,739	0,000	0,767	0,000	0,913	0,000	0,754	0,000
FL	0,205	0,000	0,189	0,000	-	-	0,208	0,000
ROE	1,403	0,000	-	-	1,396	0,000	1,502	0,000
AR	-	-	0,159	0,194	-1,370	0,148	-0,138	0,237
AR-FL	-	-	-0,017	0,848	-	-	-0,019	0,825
AR-ROE	-	-	-	-	-0,837	0,110	-0,791	0,118
Observații	576		576		576		576	
R ²	0,155		0,069		0,085		0,162	

Variabila dependentă: P/Cpr

Sursă: prelucrări proprii în SPSS 20.0

Din datele prezentate în **Tabelul 6** se poate observa că informațiile privind poziția (FL) și performanța financiară (ROE) sunt relevante pentru investitorii de la BVB și au o influență semnificativă asupra valorii de piață a firmelor cotate (Modelul 1).

În ceea ce privește rotația auditorului, prin modelele 2, 3 și 4 se va testa influența apariției rotației asupra

relevanței informațiilor financiare. Astfel, din modelul 2 se poate observa că pentru firmele care au înregistrat cel puțin o rotație a auditorului, în exercițiul financiar pentru care s-a recurs la un nou auditor, informațiile privind gradul de îndatorare nu prezintă o relevanță crescută față de firmele care nu au recurs la rotația auditorului. Din modelul 3 se observă că pentru firmele

care au înregistrat cel puțin o rotație a auditorului, în exercițiul financiar pentru care s-a recurs la un nou auditor, informațiile privind rentabilitatea financiară prezintă o relevanță crescută (deși nesemnificativă) față de firmele care nu au recurs la rotația auditorului.

Dacă modelele 2 și 3 analizează separat influența rotației auditorului asupra relevanței poziției și performanței financiare, în modelul 4 acestea sunt analizată împreună. Pe baza raportului de determinație (R^2) se poate observa o creștere a relevanței apariției rotației auditorului la nivelul informațiilor raportate către investitori (pentru cazul în care nu sunt informații cu privire la rotația auditorului: $R^2 = 0,155$; pentru cazul în care sunt informații cu privire la rotația auditorului: $R^2 = 0,162$). O astfel de rotație poate transmite pieței informații cu privire la independența, obiectivitatea și competența atât a noului auditor, cât și a celui înlocuit. Pe baza estimărilor parametrilor de regresie din modelul 4, se poate aprecia că informațiile privind poziția financiară (FL) raportate de către firmele care au înregistrat cel puțin o rotație a auditorului nu conduc la o modificare a relevanței acestora la nivelul investitorilor. Însă, cu un risc de 15% se poate aprecia că informațiile privind performanța financiară (ROE), raportate de către firmele care au înregistrat cel puțin o rotație a auditorului conduc la o modificare a relevanței acestora față de investitori și implicit la diminuarea valorii de piață a firmei. În acest sens, se poate concluziona că apariția rotației intervine ca urmare a dorinței executivului firmei de a „achiziționa” un anumit tip de opinie audit, optând pentru un anumit auditor.

Concluzii

Pe baza rezultatelor obținute în urma analizei datelor colectate la nivelul firmelor incluse în eșantion, în perioada 2006-2014, ipoteza de cercetare a fost validată și au fost atinse obiectivele cercetării.

Astfel, se poate aprecia că la **nivelul firmelor românești cotate la BVB, rotația auditorilor are o influență semnificativă asupra relevanței informațiilor financiare destinate investitorilor**. O astfel de informație este utilă investitorilor pentru aprecierea calității misiunii de audit, precum și a calității informațiilor raportate. În același timp, informațiile privind rotația auditorului (în funcție de cele patru sensuri ale rotației: de la B4 la B4; de la B4 la NB4; de la NB4 la B4; de la NB4 la NB4) sunt utile investitorilor în evaluarea obiectivității, independenței și competenței auditorilor.

În acest sens, rotația auditorului poate fi determinată atât de trecerea la un nou referențial (2012, odată cu trecerea la IFRS) din motive ce țin de experiențele profesionale, cât și din dorința firmelor cotate de a obține un anumit tip de opinie de audit (cu impact direct asupra afectării independenței).

Din rezultatele obținute, cele mai importante fac referire la existența unei influențe semnificative a informațiilor privind rotația auditorului asupra relevanței informațiilor din situațiile financiare destinate investitorilor. Însă, luate individual, relevanța informațiilor privind poziția (FL) și performanța financiară (ROE) nu sunt influențate semnificativ de rotația auditorilor.

Rezultatele obținute în urma analizei evidențiază faptul că, în medie, există diferențe semnificative între ceea ce privește valoarea de piață a firmelor care au înregistrat cel puțin o rotație și valoarea de piață a firmelor care nu au înregistrat nici o rotație. În medie, valoarea de piață a firmelor la care s-a înregistrat rotația auditorilor este inferioară valorii de piață a firmelor care nu au recurs la rotație. Apariția rotației poate avea în acest caz un impact negativ asupra calității misiunii, ca urmare a imposibilității noului auditor de a cunoaște întrutotul și rapid mediul în care funcționează firma, precum și de a identifica toate riscurile cu impact negativ asupra riscului de audit și, implicit, a opiniei de audit.

Mai mult decât atât, informațiile privind poziția financiară raportate de către firmele care au înregistrat cel puțin o rotație a auditorului nu conduc la o modificare a relevanței acestora la nivelul investitorilor, însă informațiile privind performanța financiară raportate de către firmele care au înregistrat cel puțin o rotație a auditorului conduc la o modificare a relevanței acestora față de investitori și implicit la diminuarea valorii de piață a firmei.

Limitele studiului sunt determinate în principal de volumul redus al eșantionului analizat, prin includerea în analiză doar a firmelor românești cotate la BVB. Direcțiile viitoare vor urmări realizarea de studii comparative, la nivel european, pentru a evalua influența rotației auditorului asupra relevanței informațiilor raportate de către firme pe diferite piețe financiare. În același timp, în studiu nu s-a ținut cont (cel puțin în partea de modelare) de tipul și sensul rotației, în funcție de cele 4 scheme propuse. În acest sens, într-un studiu viitor se va testa influența trecerii de la un anumit tip de audit la un alt tip de audit (B4/NB4) asupra calității informațiilor financiare și asupra calității misiunii de audit. Nu în ultimul rând, utilizarea metodelor statistice în cadrul auditului financiar, dar și

interconectarea acestuia cu analiza financiară și contabilitatea pot deschide o direcție nouă de cercetare. Acest domeniu nou își va propune analiza fenomenelor economico-financiare din cadrul auditului financiar pe baza unor indicatori din analiza financiară, utilizând metode statistice și econometrice avansate, fiind numit ipotetic *auditometrie (auditometrics)*.

Recunoaștere

Pentru Ioan-Bogdan ROBU această lucrare a fost finanțată de Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, în cadrul proiectului **Granturi de cercetare anuale** nr. 23/03.12.2015, Cod: GI 20/2015, competiția *Granturi pentru tinerii cercetători ai UAIC*.

Referințe bibliografice

- Abdoli, M. R., Mahmoudzadeh, A., Darvishan, M. (2014), *Assessing the Effects of Auditing Institutions' Size and Type of Auditors' Opinion on Auditing Institutions' Rotation*, Journal of Educational and Management Studies, vol. 4, no. 2, pp 182-185
- Asthana, S. (2014), *Abnormal audit delays, earnings quality and firm value in the USA*, Journal of Financial Reporting and Accounting, Vol. 12, No. 1, 2014, pp. 21-44
- Barton, M. T. (2002), *Analysis of the Mandatory Auditor Rotation Debate*, University of Tennessee Knoxville, available on http://trace.tennessee.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1512&context=utk_chronoproj (accessed at 14.09.2015)
- Blouin, J., Murray Grein, B., Rountree, B. R (2007), *An Analysis of Forced Auditor Change: The Case of Former Arthur Andersen Clients*, The Accounting Review, Vol. 82, No. 3, pp. 621-650.
- Cameran, M., Prencipe, A, Trombetta, M. (2014), *Mandatory Audit Firm Rotation and Audit Quality*, European Accounting Review, available on <http://dx.doi.org/10.1080/09638180.2014.921446>
- Choi, S., Choi, Y-S., Gul, F. Lee, W.-J. (2015), *The impact of mandatory versus voluntary auditor switches on stock liquidity: Some Korean evidence*, The British Accounting Review, vol. 47, no. 1, pp. 100-116
- Daniels, B. W., Booker, Q. (2011), *The effects of audit firm rotation on perceived auditor independence and audit quality*, Research in Accounting Regulation, vol. 23, no. 1, pp. 78–82
- Do, C.B.; Batzoglou. S. (2008), *What is the expectation maximization algorithm?*, Nature Biotechnology, Vol. 26. No. 8. pp. 897-899.
- Feltham, G., Ohlson, J.A. (1995), *Valuation and Clean Surplus Accounting for Operating and Financial Activities*, Contemporary Accounting Research (spring 1995), pp: 689-731.
- Firth, M., Rui, O. M., & Wu, X. (2012), *How do various forms of auditor rotation affect audit quality? Evidence from China*, The International Journal of Accounting, vol. 47, no. 1, pp. 109–138.
- Garcia Blandon, J, Argiles Bosch, J. M. (2013), *Audit tenure and audit Qualifications in a low litigation risk setting: Analysis of the Spanish market*, Estudios de Economía, Vol. 40, no. 2, pp. 133-156
- Habib, A. (2013), *A meta-analysis of the determinants of modified audit opinion decisions*, Managerial Auditing Journal, vol. 28, no. 3, pp. 184-216
- Heliodoro, P. A., Alegria Carreira, F., Mouta Lopes, M. (2015), *The change of auditor: The Portuguese case*, Revista de Contabilidad-Spanish Accounting Review, <http://dx.doi.org/10.1016/j.rcsar.2015.05.001> (accessed at 18.09.2015)
- Ho, L.-C. J., Liu, C.-S, Schaefer, T. (2013), *Audit tenure and earnings surprise management*, Review of Accounting and Finance, Vol. 9 No. 2, 2010, pp. 116-138
- Jaba, E., Robu, I.B., Balan, C.B. (2015), *Fundamentarea statistică a deciziei de alegere a auditorilor financiari, în cazul firmelor românești cotate la bursă*, Revista „Audit Financiar”, Vol. 13, Nr. 4 (124), pp. 3-14; 59-71
- Kaplan, S. E., Mauldin, E. G. (2008), *Auditor rotation and the appearance of independence: Evidence from non-professional investors*, Journal of Accounting and Public Policy, vol. 27, no. 2, pp. 177-192
- Kim, H., Lee, H., Lee, J. E. (2015), *Mandatory Audit Firm Rotation and Audit Quality*, The Journal of Applied Business Research, vol. 31, no. 3, pp.1089-1106
- Kwon, K. S.; Lim Y. D.; Simmnett R. (2010), *Mandatory audit firm rotation and audit quality:*

- Evidence from the Korean audit market*, available on https://www.researchgate.net/profile/Roger_Simnett/publication/228309948_Mandatory_Audit_Firm_Rotation_and_Audit_Quality_Evidence_from_the_Korean_Audit_Market/links/02e7e527eafc0c5c40000000.pdf (accessed at 12.09.2015)
19. Lu, T., Sivaramakrishnan, K. (2009), *Mandatory audit firm rotation: Fresh look versus poor knowledge*, Journal of Accounting and Public Policy, vol. 28, no. 2, pp. 71-91
 20. Robu, M.A. (2015), *Studiu privind creșterea relevanței informației financiare prin adoptarea IFRS. Cazul firmelor din România cotate la bursă*, Revista „Audit Financiar”, Vol. 13, Nr. 3 (123), pp. 42-52; 100-110
 21. Ruiz-Barbadillo, E., Gomez-Aguilar, N., Carrera, N. (2009), *Does Mandatory Audit Firm Rotation Enhance Auditor Independence? Evidence from Spain*, Auditing: A Journal of Practice & Theory, Vol. 28, No. 1, pp. 113-135
 22. Said, K. M., Khasharmeh, H. A. (2014), *Mandatory audit firm rotation and audit costs: A survey of auditing firms in Bahrain*, Journal of Finance and Accounting, vol. 2, no. 6, pp. 116-128
 23. Schmidt, R. M., Cross, B. E. (2014), *The effects of auditor rotation on client management's negotiation strategies*, Managerial Auditing Journal, Vol. 29, no. 2 pp. 110 - 130
 24. Sikka, P. (2015), *The corrosive effects of neoliberalism on the UK financial crises and auditing practices: A dead-end for reforms*, Accounting Forum, vol. 39, no. 1, pp. 1-18
 25. Tepalagul, N., Lin, L. (2015), *Auditor Independence and Audit Quality: A Literature Review*, Journal of Accounting, Auditing & Finance, vol. 30, no. 1, pp. 101-121
 26. Tudor, I. (2014), *Monopolul firmelor de audit. PwC, Deloitte, KPMG și EY și-au dublat veniturile în ultimii zece ani, în pofida crizei și a scandalurilor*, Ziarul Financiar, 14.02.2014, disponibil la adresa: <http://www.zf.ro/business-international/monopolul-firmelor-de-audit-pwc-deloitte-kpmg-si-ey-si-a-dublat-veniturile-in-ultimii-zece-ani-in-pofida-crizei-si-a-scandalurilor-12079972>
 27. Velte, P., Freidank, C.-C. (2015), *The link between in- and external rotation of the auditor and the quality of financial accounting and external audit*, European Journal of Law and Economics, vol. 40, no. 2, pp. 225-246
 28. Business 24, *Companiile listate din UE obligate să schimbe firmele de audit la fiecare zece ani*, 18 decembrie 2013, disponibil la adresa: <http://www.business24.ro/companii/stiri-companii/companiile-listate-din-ue-obligate-sa-schimbe-firmele-de-audit-la-fiecare-zece-ani-1539456>
 29. Directiva 2006/43/CE din 17 mai 2006 privind auditul legal al conturilor anuale și al conturilor consolidate, Jurnalul Oficial al Uniunii Europene nr. L 157 din 9 iunie 2006, p. 87-107
 30. GAO (General Accounting Office), (2003), *Required study in the potential effects of mandatory audit firm rotation*, Report to the Senate Committee on Banking, Housing, and Urban Affairs and the House Committee on Financial Services, available on <http://www.gao.gov/new.items/d04216.pdf> (accessed at 16.09.2015)
 31. International Auditing and Assurance Standards Board - IAASB (2013), *International Standards on Auditing*, International Federation of Accountants, New York
 32. OUG nr. 90 din 24 iunie 2008 privind auditul statutar al situațiilor financiare anuale și al situațiilor financiare anuale consolidate și supravegherea în interes public a profesiei contabile, Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 481 din 30 iunie 2008, aprobată prin Legea nr. 278 din 7 noiembrie 2008, Monitorul Oficial nr. 768 din 14 noiembrie 2008, cu modificările și completările ulterioare
 33. PCAOB (Public Company Accounting Oversight Board) (2011), *Concept release on auditor independence and audit firm rotation* (PCAOB Release No. 2011-006, August 16, 2011; PCAOB Rule making Docket Matter 37), Available on http://pcaobus.org/rules/rulemaking/docket037/release_2011-006.pdf (accessed at 17.09.2015).
 34. PwC (2013), *Point of View. Mandatory audit firm rotation – other changes would be better for investors*, available on <https://www.pwc.com/gx/en/audit-services/publications/assets/pwc-pointofview-mandatoryrotation.pdf> (accessed at 17.09.2015)
 35. Regulamentul (UE) nr. 537/2014 al Parlamentului European și al Consiliului din 16 aprilie 2014 privind cerințe specifice referitoare la auditul statutar al entităților de interes public, Jurnalul Oficial al UE L 158 din 27 mai 2014